

כיס גדול והיה מגררו, דכן הוא הדרך — פטור. (והרבה יש כע"ז בפירקין כמו לעיל פה: סיפא אתאן לכליו דמוכר. וראה גם לעיל ע:). אמנם קושית התוס' לפי האמת, שההגבהה קונה בכל דבר. (וכדמצינו בקדושין כו. אף ההגבהה פיל ע"י חבילי זמורות).

ונראה דבכה"ג מאחר שאין ההגבהה 'טבעית', שאינה מכניסה לרשות קונה, שאינה כמונחת בידו, כי אין זה מקום הראוי למנוחתה, נמצא שאין כאן אלא פעולה סמלית להוצאה מרשות מוכר. וזה מהני מדין משיכה שעיקרה 'הוצאה מרשותו' (וכמו שדברנו בזה במשנה), ולכן אין טעם לנקוט בזה 'עד שיגביהנה או יוציאנה', ודוק'.

(ע"ב) 'שאני בהמה דסרכא' — ברשב"ם: ור"ח פירש שורטת, מלשון שרוך נעל. לא הבנתי איך מתפרש שרוך נעל לשון שריטה. (ואולי ט"ס נפל, ואין כאן מקומו אלא בסוף פי' רשב"ם עצמו, לשון

הסתבות והתפסות והדבקות. וכן 'יהיה סרוח', ועוד).

ובאמת עפ"י הכתוב 'הנני סך את דרכך בסירים' (=בקוצים), נראה כי שני הפירושים קשורים ושרוכים זה בזה, דמשום שבע"ח הם גידולי קרקע, נמשכים הם אל הקרקע ושורטים בקוציהם את מי שבא לנתקם. וכן חוטי הנעל הקרובה אל הקרקע נוטים להסחב ולהשרט בקוצים (שהם כמו ה'תפסנים' של הקרקע), ולכן קרויים 'שרוך', (בעוד ש'חוט' סתם היינו חוטי הראש, והצואר, וא"כ 'מחוט ועד שרוך נעל' שאמר אברהם, הוא כמו מגבוה עד נמוך, וכך נשבע אברהם בא—ל עליון 'קונה שמים וארץ'. וק"ל).

דף פז

'אבל אם שכרו מהיום בדינר ליום, ולגורן יפה סלע — מותר' — ואף על פי שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף — זהו דוקא לענין החיוב, אך אם שילם קודם לכן, שכירות היא נקראת ולא הלואה. (ר"י בן מגאש. וע' בבאור תירוצו בספר 'בית ישי' סי' ה בד"ה ובוה אשכחן.

וע' שטמ"ק בשם רבנו יונה וברמ"ה; רש"ש וקוב"ש; קה"י ב"מ מו, ב ערכין ה. ובמצוין ב'יוסף דעת' ב"מ סה).

'ואי סלקא דעתך... ראשון ראשון קנה, ה"ג קמא קמא מיפסק פסק, מהיום בדינר ליום ולגורן...' — כן הגיה הרש"ש.

— מדברי רשב"ם משמע שהקושיא מדראשון ראשון בלבד קנה ולא הכל. והוא תמוה להפנות הקושיה לכיוון שלא עלה כלל על הדעת מקודם. גם הלשון לא משמע כן. ובפשטות הכוונה דבשלמא אם קנה כלל א"כ הראש והסוף תלויין זב"ז ולכך מותר להנות מעבודתו, שהרי הפועל מסוגל להחזיר עתה דינרין שקיבל ולבטל העיסקה מעיקרא, ולכן על כרחו יקיים ההסכם עד סופו, אבל אם ראשון ראשון קנה, יחזור בו מכאן ואילך גם אם אין בידו להחזיר. ופשוט.

ונראה לי מלשון 'אסור להנות ממנו', דהיינו דוקא באופן שבאמת מרויח בעה"ב על חשבון הפועל, אבל אם בסיכום לא הרויח, כגון שלא הוצרך עכשו כ"כ לעבודתו או הי' יכול להחזיר מדינר, באמת מותר. [ובזה הבנתי קצת לשון הקושיא המסורבלת לכאורה 'ה"ג קמא... ואסור להנות...'] — ר"ל מאחר דמיירי בשנהנה באמת, כי לא יכול היה להחזיר מדינר, למה לא יוכל הפועל לטעון מה שעבדתי עתה הרי הוא תמורה נאותה לדינר שקבלתי והריני חוזר בי מכאן ואילך, והבן]. (בדרך טובים)

'אמר רב ששת: הכא במאי עסקינן דאמר ליה לך יפה לך קרקע כל שהוא וקני כל מה שעליה' — רשב"ם פרש שקנה בקנין חזקה את הפשתן המחובר לקרקע.

והתוס' פרשו שהחזקה בקרקע מהוה מעשה-קנין על שאלת הקרקע, ובכך קונה את מה שעליה. ופשטות דבריהם מורה שהפשתן מחובר ונצרך עדיין לקרקע, שדינו כקרקע. (כן פרש בבית יוסף — חו"מ קצג), וקונוהו מדין 'חצר'. ומבואר מכאן שקנין 'חצר' מועיל לא רק במטלטלין אלא גם לקנות 'קרקע'. וכבר נחלקו בדבר האחרונים. (ע' נתיבות המשפט רמא, ג; שער המלך לולב ז. וע' במובא בגטין כב — חוברת ז). — כן כתבו להוכיח באור שמח גירושין א, יז; חדושי הגר"ר בענגיס ח"א לה, ג, ועוד אחרונים. (ע"ע קהלות יעקב גטין יז, ז).

ואולם ה'חזון איש' (אה"ע קמו, לדף מב סק"ז), אם כי נוקט לדינא שמועיל קנין 'חצר' למחובר, את הראיה מכאן כתב לדחות, שיש לפרש שכיון שקונה את הקרקע לשאילה על ידי החזקה, אותה חזקה מועילה לקנות את הפירות המחוברים לה. (ולא מתורת קנין 'חצר'), וכדין שדה שבא לקנות חציה ולשאל חציה, ועשה 'חזקה' בשטח ששואל, שנראה שמועילה חזקה זו לקנות את החצי השני גם כן. (ב'אמת ליעקב' העיר על מה שכתב בהגהות מיימוניות (מכירה ג), שהרשב"ם כתב כעין התוס' — ולכאורה לא קרב פירוש זה אל זה? ולהסבר החזון איש שפיר, שאף התוס' אין כוונתם לקנין חצר אלא לחזקה).

(אפשר שהתוס' מאנו בפירוש רשב"ם, מפני שלדעתם אין מועיל קנין 'חזקה' אלא בכגון נעל גדר ופרץ וכדו' — מעשה לתועלת הקרקע עצמה, אבל עקירת פשתן אינו מהוה קנין 'חזקה'. (וכמו שכתב בלחם משנה — מכירה ג, יח בדעת הרמב"ם. — הגר"ר בענגיס שם. ואפשר שסברתם שאין חזקה הקרקע מועילה לפשתן המחובר, שאף שדין המחובר לקרקע כקרקע, אינו בהכרח שנידון כחלק מקרקע זו דוקא, והלא מבואר לעיל (ג) שהמחזיק בקרקע מסויימת (בנכסי הגר. ומסתבר דה"ה במוכר ולוקח) כדי לקנות קרקע הסמוכה לה וגובלת עמה, ואינו רוצה לקנות קרקע זו — לא קנה. וגם כאן, כיון שאת הקרקע עצמה אינו קונה, לא תועיל חזקתה לפשתן המחובר לה — עפ"י אמת ליעקב ואילת השחר). יש מפרשים שקנה את הפשתן בשכר יפוי הקרקע, ובתורת 'קנין כסף'. (ר"י בן מגאש; רמ"ה). ויש מפרשים כעין זה, ובפשתן העומד ליתלש, שדינו כמטלטלין (להלכה, דקיי"ל 'כל העומד ליתלש כתלוש דמי'), וקנה את הקרקע בשכר יפוי הקרקע, ואגב קניית הקרקע קנה את כל מה שעליה. (שו"ת הרי"ף קפו; מגיד משנה מכירה ג, יח — בדעת הרמב"ם. וע' בעליות דרבנו יונה' שעמד על כך, הלא לכאורה הוא קונה במלוה! וע' אילת השחר). וזהו ששאלו מדוע קנה הכל בתלישת מקצת, והלא מטלטלין אינם נקנים אלא במשיכת כולם, ותרצו שקנאם אגב הקרקע שקנאה על ידי שכר פעולה זו. (רי"ף שם).

'נשברה החבית נשברה לסרסור' — אף על פי שלא נשברה בפשיעה ממש — דינו כשומר שכר על החבית, וחייב בכגון 'גניבה ואבידה', הגם שהשכר שמקבל אינו אלא על המדידה ולא שכר שמירה. (עפ"י רא"ש. וכן נפסק בשו"ע — קפה, ז. והטור כתב 'נשברה המדה והעיר על כך ב'בדק הבית' שם, וע' ב"ח. אכן מדברי הריטב"א נראה שפרש 'נשברה החבית' — שהנידון על כלי המדה בעצמו, שבאר הטעם שהמוכר והלוקח פטורים על שבירת החבית, בסיפא, מפני שאילה בבעלים. ומשמע שהדין לחייבם על כלי המדה של הסרסור).

(ע"ב) 'זהנתן הרכינה ומיצה הרי זו תרומה...' — כתבו התוס' שהיה יכול לתרץ, שזה שאמרו 'הרי זו תרומה' — משום שאין ברירה, שכשקורא שם, אין ידוע איזה מהם יישאר למטה. (נראה ששיטתם כאן כשיטת רש"י (בחולין יד) דלמ"ד 'אין ברירה', הרי חולין ותרומה מעורבין זה בזה. ובתוס' עירובין לו:): מובאות שתי שיטות, אם לא חלה התרומה כלל או חלה ללא בירור — עפ"י אילת השחר).

יש שכתבו, שאין שייכת בכגון זה שאלת 'ברירה', שיכול אדם לקרוא שם תרומה עתה, על חלק מסויים שיתברר בעתיד מהו. ומחלוקת התנאים ב'שני לוגין שאני עתיד להפריש...' אמורה רק לענין ההתר להשתות מהיין כבר עתה על סמך הפרשה זו, ובה פוסקים אנו שבדאורייתא 'אין ברירה' — לומר יוברר הדבר למפרע שווה התרומה שכבר חלה משעה ראשונה. אבל בנוגע לחלות התרומה שמשעת הביורר ואילך — לכו"ע הל. (עפ"י חדושי הגר"ר בענגיס — ח"ב סה.).

יש לבאר: עצם היסוד הזה, שכאשר החלות אינה צריכה לחול למפרע, לכו"ע יש ברירה — כבר כתבוהו ראשונים ואחרונים — ע' בפירוש הר"ש מעשר-שני ה,א; שו"ת רשב"א ח"ב פב; שאג"א צג; נוב"י אה"ע צא. (ובאופן זה שאין צריך לחול למפרע, יש אומרים שאף חל ממילא למפרע — ע' נתיב"מ סא, ג ועוד). ומהתוס' אין כל סתירה ליסוד זה, שכונתם שאפשר היה לפרש שקרא שם תרומה לחול מיד, כסתמא דמלתא, ולכך הוי תרומה מספק, משום שאין ברירה. ואכן אילו יפרש שהתרומה תחול בעתיד, לכשיבורר הדבר — אכן לא יהא השיור תרומה.

(והדברים מפורשים בעליות דרבנו יונה, שכאשר אין כוונתו שיחול עכשיו, אלא לאחר שיתברר — אינו תלוי בשאלת 'ברירה'. וכן נראה מדברי הריטב"א שכתב שמה שנשתייר בחבית לאחר המיצוי — אינו תרומה. ומבואר שאינו שייך כלל לשאלת ברירה. ובאיה"ש תמה על דבריהם. ולהאמור אתי שפיר בשופ"י).

אלא הגר"ר שם חידש יותר, שאפילו באופן שרוצה שיחול למפרע מעתה, חלה התרומה גם למ"ד 'אין ברירה', משעת הביורר ואילך, ורק עד שיתברר אסור לו לשתות. ועל דבריו אלו הקשה מהתוס' שנראה מדבריהם שאינו כן, שלמ"ד 'אין ברירה', ישאר הדבר אינו מבורר לעולם. ונשאר ב'צריך עיון).

'איבעיא להו: רבי יהודה ארישא קאי ולקולא או דלמא אסיפא קאי ולחומרא, ת"ש...'

— כסגנון ספק זה ממש מצינו שנסתפק הש"ס אצל ר' יהודה בעוד שני מקומות: בשבת מב: ובב"ק קיח: וכן יש בחולין נה: גבי ר' שמעון בן אלעזר.

וכן יש עוד בדומה לזה, שנסתפקו על כוונת התנא 'ארישא או אסיפא' / 'לקולא או לחומרא' — ברכות מב: (ב"ש); שבת קו: (אלעזר בן דהבאי); שם קמ: (רבנן); לעיל כז: (אבא שאול); יבמות קכא. (יהודה בן בבא); ב"ק צא. (ת"ק); קדושין לו. (ר"א); כריתות יב: (ר"מ).

'אמר רב הושעיא: הכא בבעל הבית מוכר צלוחיות עסקינן, וכגון שנטלה חנווני על מנת לבקרה...' (וכל הסוגיא) — לא חשו האמוראים להעמיד באוקימתות דחוקות כ"כ, וגם התנא לא חש לפרשן, — כנראה משום דסתמא דמילתא מודד החנוני כשהצלוחית בידו של קונה, ובפרט כשהוא קטן, הדעת נותנת שאם מתכוון להחזיר בידו, מורה לו החוש הטבעי להשאיר הצלוחית ביד התינוק ולא להכניס עצמו לענין במה שאינו הכרח. ועל כן יש להניח ולצייר סיפור כלשהו שמסביר מה הביא את החנוני ליטול הצלוחית בידו.

(ולתירוץ ג' דאביי ור"ח בר אבין מתפרש דנטל ע"מ שלא להחזיר לתינוק מתוך אחריות יתירה, (וכמו זקן ואינה לפי כבודו, שנטל לפנים משורת הדין, ורק אח"כ נמלך להחזיר). ובהכי ניחא הלשון 'כגון שנטלה', ודו"ק). (בדרך טובים)

'...וכגון שנטלה על מנת לבקרה וכדשמואל... לימא דשמואל תנאי היא...' — ואם תאמר, הלא טעמו של ר' יהודה משום ששלחו כדי לשגרו בידו, וכשם שנפטר בשמן ובאיסר מטעם זה ייפטר על הצלוחית?

ויש לומר שזה לא עלה על דעת הבעלים, שיטלנה החנווני לבקרו ואחר כך ישגרנה אליו ביד בנו, אלא דעתו היתה שישלחנה בכלי שלו על אחריותו, או בצלוחית זו כל עוד היא שלו, אך לא לאחר

שכבר זכה בה החנוני, ואם כן, כשנטלה החנוני הרי הוא קנה את הצלוחית להתחייב באחריותה (לשמואל), ואין כאן אבידה מדעת. (עפ"י ר"י בן מגאש.

בחדושי הגר"ט (קפו) מבואר שסברתו משום שהחנוני קנה כבר את הצלוחית, ואין הבעלים מקבל על עצמו חיובים על צלוחית החנוני, אבל לפי שיטת הסוברים שהנוטל ע"מ לבקרו אינו נעשה לוקח אלא שואל — לא שייך תירוץ זה. וע"ש עוד בבאור הסוגיא. וראה עוד באריכות בשיטות הראשונים בנידון זה, אם הוא כלוקח או כשואל — בקהלות יעקב, נדרים כד). והרמב"ן תרץ, שכיון שהחנוני נתחייב באחריותה, לא תועיל דעת הבעלים לפטרו, ונתחייב בהשבה גמורה, וכדין גולן דלהלן.

דף פח

דאמר רבה: הכישה — נתחייב בה. אימר דאמר רבה, בבעלי חיים דאנקטינהו ניגרא ברייתא, כי האי גונא מי אמר? — לפי זה, עיקר סברת רבה שכאשר הזקן במעשיו קלקל והוסיף באיבודו של הבהמה מבעליה, אינו נפטר משום שאינה לפי כבודו. ואולם מדברי רש"י (בב"מ ל): וכן מלשון הרמב"ם (גזילה ואבידה יא, ד) משמע שעיקר הטעם לפי שהתחיל במצוה — נתחייב לגמרה. וכבר תמה הר"ן על דבריהם מסוגיתנו, שמבואר שאין דינו של רבה אלא בבהמה ולא בכלים, הרי שאינו מתחייב משום שהתחיל להתעסק בדבר.

וב'כסף-משנה' (שם) כתב שכוונת הרמב"ם דוקא בבהמה, כסוגיין, וצירף את שני הטעמים יחדיו; היות והתחיל במצוה, ואם לא יגמרנה, יימשך נזק לבעל האבידה מחמתו. ואולם ב'בית-יוסף' (ח"מ רסג) צידד אפשרות שהרמב"ם נקט שזה שאמרו כאן, דיחויא בעלמא הוא, ובאמת דברי רבה קיימים גם בכלים. וב'שער המלך' (גזילה ג, טו) פרש, שאמנם לשיטת הרמב"ם דברי רבה נכונים גם בשאר כלים, (ומ"ש כאן — דיחויא בעלמא הוא, כדברי הכס"מ) — זהו רק לענין אבידה שלא מדעת, הואיל ויש בה מצות השבה, וכיון שהתחיל במצוה — נתחייב לגמרה. אכן בנידוננו שמדובר באבידה מדעת שאין בה מצות השבה, בזה אע"פ שנטלה למוד בה — לא נתחייב. ואע"פ שהגמרא בתחילה הביאה להשוות בין הנידונים, לפי המסקנא שהעמידו בנטלה למוד לאחרים, יש לחלק בין אבידה מדעת לאבידה שלא מדעת. ולכן פסק הרמב"ם (גזילה ג, טו) שרק אם נטלו לשימוש לאחרים, שנעשה גולן — נתחייב, אך לא בנטלה ע"מ למוד בה בשביל הבן. (ולפירוש הבי"ק קשה מדוע נקט שנטלו להשתמש בה לאחרים. וכן כיוון להקשות בפירוש 'משמרות כהונה').

והוסיף לפי זה שלכך הגמרא לא מקשה 'לימא דרבה תנאי היא' כדרך שמקשה לעיל בדברי שמואל, (והרשב"ם כתב דהו"מ להקשות גם כאן) — כי אכן גם ר' יהודה אית ליה לרבה ומחלק בין אבידה מדעת לשלא מדעת. וע' כעין זה בחדושי הרמב"ן. (וע"ע שם במה שהעיר על לשון רש"י בב"מ, וב'תרומת הכרי' (רסג) ובשיעורי ר' שמואל — ב"מ ל).

כגון שנטלה למוד בה לאחרים ובשואל שלא מדעת קא מיפלגי... ומר סבר גולן הוי' — וחייב אפילו אם ננקוט 'לשדוריה ליה שדריה'. (וכן מפורש ברמב"ן). והוא הדין להלכה, אם אמר לו במפורש לשלוח לו ביד בנו, אם נטל ע"מ למוד בה לאחרים — חייב. (נתיבות המשפט קפח סק"ב).

אטו משום דגמר בלבו לקנות קנה? — משמע לו ש'גמר בלבו' אף על פי שאין המקח בידו